

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI
PUBLICATIONS OF THE FACULTY OF LETTERS, ISTANBUL UNIVERSITY

İSLÂM TETKİKLERİ ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

(REVIEW OF THE INSTITUTE OF ISLAMIC STUDIES)

Kurucusu :
Ord. Prof. Dr. Z.V. Togan

Müdür — Editor
Prof. Dr. Salih TUĞ

CİLD — VOLUME : VII
CÜZ — PARTS : 3-4
1979

Edebiyat Fakültesi Basımevi
İSTANBUL
1979

Anadolu'da te'lif edilen ilk eser

«Kaşf al-'Ağaba»

Mikâil BAYRAM

Anadolu Türk tarihinin her bakımdan en karanlık devri, hiç şüphesiz Anadolu Selçukluları devri ve özellikle bu devrin ilk asrı, yani V (XI). asrın sonları ile VI (XII). asrın ilk yarısıdır¹. Bu karanlık devrin çeşitli yönlerini aydınlatmak maksadiyle farsçanın resmî dil olarak kabul edildiği bu devirde te'lif edilen eserlerin tesbiti hususunda bazı önemli araştırmalar yapılmıştır². Bu araştırmalar sonunda Anadolu'da ancak VI (XII). asrın ikinci yarısından sonra ilim ile meşgul olunup, eserler te'lif edildiği sonucuna varılmıştır³. Ancak Türkiye'mizde el-yazması eserler ih-

1. Fuat Köprülü, *Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları*, *Belleten*, Ankara - 1943, VII, 379.

2. İlk defa Fuat Köprülü; «*Türk Edebiyatı Tarihi*» (İstanbul - 1928, s. 245-247) ve «*Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları*» (*Belleten*, VII, 379-522) adlı eserlerinde, İ. Hakkı Uzünçarsılı ise, «*Anadolu Beylikleri*» (Ankara - 1937) adlı eserinde Anadolu Selçukluları devrinde yazılan Farsça eserleri tesbite çalışmışlardır. Daha sonra merhum Ahmet Ateş «*Hicri VI-VIII (XII-XIV). Asırlarda Anadolu'da Farsça Eserler*» (*Türkiyat Mec.* İstanbul - 1945, VII-VIII, 94-135) adı altında konuyu kapsayan bir eser neşretmiştir. İran'da ise Said Nefisi «*Târih-i Nazm o Nasr dar İrân va dar Zabân-ı Fârisî*» (Tahrân - 1344, I-II) adlı eserinde bu konuya yer vermiştir. Ayrıca pek çok kimseler bu devrin kültür ve edebiyatı ve bu devirde yetişen muayyen şahıslar üzerinde çalışırken bazı eserleri tamtmış ve neşretmişlerdir. Prof. Tahsin Yazıcı, Abdülbaki Gölpınarlı, İranlı Prof. Badi al-Zaman Faruzanfar v.s. bunlardandır.

3. Merhum Fuat Köprülü «*Türk Edebiyatı Tarihi*» adlı eserinde (s. 246): «Türkler Anadolu'ya ilk geldikleri zaman fütühât ve Haçlı orduları ile muharebe halinde bulunuyorlardı. Bu durum tabii olarak ilmi ve edebî inkişafa imkân vermiyordu. Ancak Hicri VI. asrın son yarısından itibaren siyâsî huzur ve sükûn teessüs edince,

tiva eden yüzü aşkın kütüphaneden henüz pek azının ilmî bir katalogu yapılabilmiş olduğundan bu devre ait olup da bilinmeyen ve henüz tanıtılmamış eserlerin sayısı hiç şüphesiz az değildir⁴. İşte biz burada Anadolu'da te'lif edilen eserlerden bilinenlerin en eskisi olup, Anadolu'nun ilk fatihlerinden ve Dânişmend Oğulları devletinin kurucusu Malik Ahmed (Gümüş-Tigin) Gazi'ye⁵ ithaf edilmiş olduğunu tesbit ettiğimiz farsça bir eseri, önemine binaen tanıtıma çalışacağız. İlmî ve târihi değerini açıklamaya geçmeden önce, eserin adı, yazarı ve te'lif tarihinin tesbiti hususundaki araştırmamızı sunmamız gerekmektedir.

Eserin adı ve yazarı :

Bilinen tek nüshası İstanbul Fatih (Süleymâniye) Kütüphanesi, nr. 5426'da kayıtlı bulunan ve çok kıymetli risaleleri ihtiva eden bir mecmuanın 244^b-261^a sayfelerinde yer alan bu eser «Kaşf al-'akaba» adını almıştır⁶. Eserin metni içerisinde bizzat yazarı tarafından esere verilmiş bir ad yoktur. Ancak mecmuanın müstensihisi Şayh 'Alî b. Dût-i Hodâ al-Ankarî

buna muvazi olarak ilim ve edebiyat ile meşgul olunmaya başlanmıştır.» der. Ahmed Ateş Bey ise, «Hicri VI-VIII (XII-XIV). Asırlarda Anadolu'da Farsça Eserler» adlı eserinde (s. 97) II. Kılıç Aslan'a sunulan «Kâmil al-Ta'bir» (Kaşf al-zunûn, II, 1379; Brockelmann, Suppl. I, 893) adlı farsça eseri Anadolu'da te'lif edilen ilk eser ve yazarı Hubays b. İbrâhîm al-Tiflîsi'yi de Anadolu'da eser vermiş ilk müellif olarak tabir kayıttan bu eserin 24 Safer 558 (1 Şubat 1163)'de te'lif edildiğini (adı geçen eser, nesrederek *Tarih Vesikaları*, İstanbul - 1955, I, 141-172) burada da adı geçen Hubays b. İbrâhîm al-Tiflîsi'nin «Kitâb vucûh al-Çur'ân» adlı eserinin müellif nüshasındaki bir kayıttan bu eserin 24 Safer 558 (1 Şubat 1163)'de te'lif edildiğini (adı geçen eser, I, 163-164) ve dolayısıyla Anadolu'da te'lif edilen ilk eser olduğu sonucuna varıyorlar.

4. Ayrıca doktora çalışmamız müddetince Anadolu'da te'lif edilen ve bugüne kadar tanıtılmamış 30 kadar Farsça eser tesbit etmiş bulunuyoruz. Doktora çalışmamıza konu olan Ahi Evren Şayh Nasir al-Din Mahmud al-Hey'nin 18 eseri de bu eserler arasındadır. Bu eserlerin tamamını ayrı bir makalede tanıtmayı düşünüyoruz.

5. Esas adı (Türkçe adı) kaynaklarda Gümüş-Tigin olarak geçer. İbnü'l-Aşîr, *al-Kâmil f'l-târîh*, Beyrût - 1386/1966, X, 300; İbnü'l-Kasîr, *al-Bidâya ve'l-nihâya*, Beyrût - 1966, XII, 158. Bastırdığı paralarda ise, Ahmed adını (İslâmî adı) kullanmıştır. Bk. Ahmed Tevhîd, *Meskûkât-ı İslâmiyye*, İstanbul - 1921, IV, 84.

6. H. Ritter bu mecmuayı, *Philologika*, IX, *Der Islam*, 1938, s. 50-56 da tavsif etmiştir. O, burada bu mecmua içerisinde bulunan Suhravardî al-Maktil'e ait eserler üzerinde durmuştur. Ayrıca Ahmet Ateş de *Türkiyat Mec.* VII-VIII, 122-124'de aynı mecmuayı tavsif ederek, içerisindeki Anadolu'da te'lif edilen risaleleri tanıtmıştır. Bu arada «Kaşf al-'akaba»yi de tanıtmış ve Anadolu'da te'lif edildiğini belirtmiştir. Fakat eserin te'lif tarihi, yazarının bu eseri kime ithaf ettiği konularında herhangi bir açıklamada bulunmamıştır.

tarafından risalenin başlangıç (takdim) ve bitimine yazılan ve eserin metni dışında kalan ibarelerde eserin adı «Kaşf al-‘akaba», yazarının adı ise, İlyās b. Aḥmed-i Kaṣariyyāî olarak tesbit edilmiştir⁷. Eserin muhtevasına da uygun düşen bu isim bizzat yazar tarafından esere verilmiş ad olabilir⁸. Bu isim ile maruf olduğu için müstensih de tam bir itminan ile eserin adını kaydetmeyi ihmal etmeyerek⁹ adının bize kadar gelmesine vesile olmuştur¹⁰. Şimdilik bir tek nüsha halinde bulunan «Kaşf al-‘akaba»'nin yazarı, eserinin 245^a sahifesinde kendi adını İlyās b. Aḥmed al-Kaysari al-Ma'rūf bi İbn al-Kamāl şeklinde kaydettikten sonra «الناظر بالمدينة المذكورة» diyerek adı geçen şehrin, yani Kayseri'nin nâzırı (vekil) olduğunu kaydediyor¹¹. Hiç bir yerde bu bilginin adına tesâdüf edemediğim gibi, eserin adına da rastlanmamaktadır. Dolayısıyla yazar hakkında bütün bildiklerimiz, eserindeki bir iki cümleye inhisar ediyor. İbn al-Kamāl, bilinen tek eseri «Kaşf al-‘akaba»'yi bir devlet adamına sunmuştur. Bu devlet adamı-

7 yp. 244^a ... رسالة بيت چهارم است كشف العقبة ازان الياس بن احمد قيصريه...
yp. 261^a تمام شد رسالة بست و چهارم كشف العقبة ازان الياس ابن احمد قيصريه
نورالله قبره.

8 İleride görüleceği gibi eserin ana hedefi Cennet ve Cehennem varlığını isbat ve kâinatdaki yerlerini (Astronomik gerçeklermiş gibi) tesbit ve kalıcı olan insan ruhunun nasıl Cennet'te saadete ereceği, Cehennem'de şakavete ducar olacağını açıklamaktır. Bu itibarla Kur'an-ı Kerim'in «وما أدراك ما العقبة» (Beled Suresi, 11 ve 12. ayetler) Ayetlerinde geçen «Akabe» kelimesinin bazı rivayetlerde Cehennemde bir yer veya bir dağ, bazı rivayetlerde kurtuluşa giden yol veya Cehennem ile Cennet arasında bir geçit olduğu göz önünde bulundurulursa (Bk. Cāmi' al-bayān, XXX, 201-203; Tafsir İbn 'Abbās, s. 389; Tafsir İbn Kaşir, IV, 513.) Akabe'nin açıklanması demek olan «Kaşf al-‘akaba» adının eserin muhtevasına ne kadar uygun düştüğü görülür. Nitekim «Kaşf» ve «Akaba» veya aynı kökten olan «Akıbet» kelimeleri eserde sık sık geçmiştir. Bir yerde de (yp. 255^a) bu iki kelime «Kaşf-i akıbet» terkinde kullanılmıştır.

9 «Kaşf al-‘akaba» ile beraber 31 risale ihtiva eden bu mecmuanın tamamını istinsah eden Şayḫ 'Alī b. Düst-i Ḥodā al-Anḳarī, *Kaşf al-‘akaba* da dahil, her risalenin başına ve sonuna risalelerin adını ve yazarlarının adını kaydettiği halde, beş risalenin adını, üç risalenin de yazarının adını bilmediği veya tesbit edemediği için, kaydetmemiştir. Bu da eserin tesbit edilen adının doğruluğuna itimadımızı arttırmaktadır. Çünkü, eğer müstensih, eserin adını bilmemiş veya tesbit edememiş olsaydı bazı risalelerin adını yazmadığı gibi bunun da adını yazmazdı.

10 Bugüne kadar başka bir nüshasına rasthyamadığımız bu eserin, Kâtib Celebi'nin gözünden de kaçmış olması, eskiden beri nüshalarının çok mahdud olduğu intibahı vermektedir.

11 مؤلف ابن رساله كثرين بنديگان الياس ابن احمد القيصري المعروف بابن الكمال الناظر
المدينة المذكوره.

nın kimliğini tesbit maksadiyle eserde bulunan bazı kayıtları değerlendirmeye çalışırken Malazgird Meydan Muharebesine katılan gazilerden olması da ihtimal dahilinde olan yazar hakkında da —mübhem de olsa— bazı bilgiler ele geçmektedir. Bu bilgiler, yeri geldikçe arzedileceğinden burada tekrarına lüzum görmüyoruz.

Eserin ithaf edildiği devlet adamının kimliği :

Yukarda belirttiğimiz gibi, yazar eserini bir devlet adamına ithaf etmiştir. Ancak eserinin bir kaç yerinde bu devlet adamının adını anmaksızın onu «Şâhibî-i A'zamî», «Şâhib-Kırân-ı 'Âlem», «Hâzrat-i Mu'allâ», «Hâzrat-i Calâlet» ve sadece «Hâzrat»¹² şeklinde tanzim etmiş bulunuyor. Buradaki «Şâhibî-i A'zamî» sözü bu devlet adamının bir vezir olabileceği intibamı veriyor gibi ise de, aynı devlet adamı eserin birkaç yerinde «Şâhib-Kırân-ı 'Âlem» şeklinde yadedildikten başka, bu sözün arkasından da «Allah devletini daim eylesin» duasının getirilişi¹³, bu devlet adamının bir padişah olduğunda şüpheye mahal bırakmamaktadır. Ancak daha çok medih sadedinde kullanılan bu sözlerle bu zatın kimliğinin tesbit edilemeyeceği açıktır. Fakat eserde bu devlet adamı ile doğrudan veya dolayısıyla ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır ki, bu bilgiler bize bu zatın kimliğini tesbit etme imkânı veren ip uçları olmaktadır. Bu cümleden olarak eserin 250^a sahifesinde, dünyadaki iklim kuşaklarından dördüncü iklim kuşağından bahsedilirken bu iklim kuşağının diğer iklim kuşaklarından üstün olduğu, bu yüzden de ekser ülemâ ve hükemânın o iklimden çıktığı, ilmin bu kuşaktan dünyaya yayıldığı ve Irak'ın da bu iklimde olduğu belirtildikten sonra¹⁴ aynen şöyle devam ediliyor: «Irak'ın kalbi İsfahan şehridir ki, Şâhib-Kırân-ı 'Âlem'in (Allah devletini daim eyleye) zât-i pakları bu şehirden çıkmış olup, bütün Rum, Şam ve Ermen (Ermeni) memleketleri Şâhibî-i 'A'zamî'nin (Allah şanını yüce kılsın) varlığının yüzü suyu feyziyle süslendi. (Selâmete erdi)»¹⁵. İşte bu kayıt, bu devlet adamının kimliğini

12 *Kaşf al-'akaba*, Fatih Kütüphanesi, nr. 5426, yp. 244b, 245a, 250a, 261a.

13 Meselâ: Bk. *Kaşf al-'akaba*, yp. 244b.

14 Ünlü Coğrafyacı ve Tarihçi Mes'udi (346/957) de «al-Tanbih val-aşraf»ında (Bayrut 1388/1968), s. 32-38) dördüncü iklim kuşağının diğer iklim kuşaklarından üstün ve insan tab'ına en uygun olduğunu ve Bağdad'ın (Medinat al-salam) da Irak'ın kalbi mesabesinde olduğunu ileri sürer. Makdisi ise, Irak ikliminin insan tab'ına uygun oluşunun sebeplerini «Ahsan al-takasim»inde (s. 32-36) izah etmeğe çalışmaktadır.

15 Fatih Kütüphanesi, nr. 5426, yp. 250^a : و قلب عراق حضرت اصفهانست... که ذات

پاک صاحب قرآن عالم خلدالله دوله از آن حضرت طالع شد که تمام ممالک روم و شام و ارمن از فیض سیای وجود صاحب اعظمی.. مزین گشت

tesbit etmemize imkân veren ipuçlarından biridir. Bu konuda izahata girişmeden önce varacağımız netice üzerinde tereddüde yol açabilecek bazı hususları arzetmemiz gerekiyor.

Yukarda sözünü ettiğimiz eserin bilinen tek nüshasının İstanbul Fatih Kütüphanesi, nr. 5426'da kayıtlı bulunan mecmua içerisinde olduğunu söylemiştik. Tamamı bir elden çıkmış olan bu mecmuanın 130^a sahifesindeki bir kayıttan mecmuanın 17 Camazi'l-Evvel 727 yılı (18 Mart 1327) Pazartesi günü Şayh 'Alî b. Düst-i Hödâ al-Ankarî tarafından istinsah edildiğini öğreniyoruz. Bu bakımdan eserin bu tarihten önce te'lif edilmiş olduğu bedihîdir. Şunu da belirtelim ki, her ne kadar İbn Bîbî, Anadolu Selçuklu Devletine en nüfuzlu devrini yaşatan Sultan I. 'Alâ al-Dîn Kaykubâd'ı eserinin bir yerinde «Şâhib-Kıran-ı 'Âlem» şeklinde anmış ise de¹⁶ I. 'Alâ al-Dîn Kaykubâd'ın İsfahan'dan gelmediği kat'i olduğuna göre¹⁷ bu devlet adamının da I. Kaykubâd olduğuna ihtimal vermek mümkün değildir.

İbn al-Kamâl, eserini Kayseri'de yazdığına daha evvel işaret etmiştik. Kayseri'nin müslüman Türkler tarafından ilk defa alınışı, Danişmend Oğulları devletinin kurucusu Danişmend oğlu Malik Ahmed Gazi'nin (464-498/1071-1105) saltanatı zamanına rastlar¹⁸. Malik Ahmed Gazi'nin komutanlarından Turasan Bey (464-487/1071-1093) yılları arasında Kayseri ile beraber bütün Kapadokya'yı fethedip, Danişmend Oğullarının ilk Kayseri valisi olduğu, Kapadokya'daki mücadeleleri sırasında şehid edilince onun fütühat harekâtını bizzat Malik Ahmed Gazi (Gümüş Tigin)'nin devam ettirdiği tarihlerde mukayyedir¹⁹.

Kayseri şehrinin Selçukilerin idaresi altına girmesi, Sultan II. Kılıç Arslan zamanına (550-588/1055-1192) ve 560-564 (1165-1169) yılları ara-

16 İbn Bîbî, *al-Avâmîr al-'Alâiyya fî'l-umûr al-'Alâiyya* (tıpkıbasım), nşr. A. S. Erzli, Ankara - 1956, s. 371.

17 I. 'Alâ al-Dîn Kaykubâd'ın hayat hikâyesinin teferruatlı olarak anlatıldığı *al-Avâmîr al-'Alâiyya*'den de öğrenildiği üzere, çocukluğu İstanbul'da olmak üzere bütün ömrü Anadolu'da geçmiştir. Ayrıca bk. O. Turan, *Keykubad I.*, İ.A. VI, 646-661.

18 Raşid al-Dîn, *Câmi' al-Tavârih*, nşr. A. Ateş, Ankara, 1960, II, 39; Gregory, *Abu'l-Farac Tarihi*, trc. Ö. R. Doğrul, Ankara - 1945, I, 331; H. Hüsâmeddin, *Amasya Tarihi*, İstanbul - 1929-1932, II, 294-300; Halil Edhem, *Kayseriyye Şehri*, İstanbul - 1334, s. 11; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul - 1971, s. 113.

19 *al-Kâmil*, X, 365; Ahmed b. Yusûf al-Dimaşkî, *Ahbâr al-duval va âşâr al-uval*, Kayseri Raşid Ef. Kütüphanesi, nr. 917, yp. 223^b; *Amasya Tarihi*, II, 294-300; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 130; Besim Darkot, Kayseri, *İslâm Ansiklopedisi*, VI, 465.

sına rastlar²⁰. Dolayısıyla 464-560 (1071-1164) yılları arasında Kayseri şehri Dânişmend Oğullarının hâkimiyeti altında bulunuyordu. 560 (1165) yılından sonraki Anadolu Selçuklu sultanları ise, Anadolu'da büyümüş ve yetişmişlerdir²¹. Bu durum gözönüne alınınca «Kaşf al-'akaba»'nin Selçuklu sultanlarından birine ithaf edilmiş olması düşünülemez. Binâenaleyh eserin, Selçukluların önemli bir yerleşme merkezi olan İsfahan'dan²² geldiği tasrih edilen bir devlet adamına sunulmuş olması, bu zatın 464 (1071) Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya ilk gelen fatih emirlerden biri olduğu düşüncesinde karar kılmamızı gerektiriyor. Bu bakımdan «Kaşf al-'akaba» Dânişmend Oğulları zamanında, Kayseri'de telif edilmiş olup, Dânişmend Oğulları devleti başkanlarından birine sunulmuş olmalıdır. Ancak yukarıda metnini sunduğumuz kayıttaki «Bütün Rum, Şam ve Ermeni (Ermeni) memleketlerinin tamamı Sahibi-i A'zami'nin (Allah şanını yüce kılsın) varlığının yüz suyu feyziyle bezendi» sözleri bu emirin, Dânişmend Oğulları devletinin kurucusu Malik Ahmed Gazi olduğunu açık olarak göstermektedir. Zira Kapadokya, Sivas, Niksar ve Karadeniz sahillerinde Rumlarla, Malatya ve Urfa civarında Ermenilerle ve Antakya ve Akkâ'da, yani Şam'da (Suriye) haçlı orduları ile²³ ömrü boyunca süren muharebeleri ve fütûhâtı ile destânî bir üne sahip olan²⁴ ve bu fedâkârlık ve kahramanlıkları sonucu ismi tarih sahifelerinde ebedleşen odur. Biz bu ka-

20 *al-Kâmil*, X, 317; Aksarayî, Kerîmüddin, *Müşâmarat al-ahbâr va musâyarat al-ahyâr*, nşr. O. Turan, Ankara - 1944, s. 30; Hamd Allâh al-Kazvîni, *Târîh-i Gozîda*, nşr. E. Browne, London - 1328/1910, I, 482; *Kayseriye Şehri*, s. 11; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 202-203.

21 Gerek İbn Bîbî'nin, *al-Avâmîr al-'Alâiyya'si*, Aksarayînin, *Müşâmarat al-ahbâr*'ı, Kâdî Ahamad Nigîdî'nin, *al-Valad al-şafîk'i* (Fatih Kütüphanesi, nr. 4519, Selçuklular bölümü), Şadr al-Konavî'nin, *Ravzat al-kuttâb va hadîkat al-albâb*'i (nşr. Mir Vadûd Sayyid Yûnus, Tabrîz - 1349 ve yazarı bilinmeyen *Târîh-i Âl-i Selçuk* (nşr. ve trc. F. N. Uzluğ, Ankara - 1952) gibi mufassal Anadolu Selçukluları tarihlerinde gerek diğer kaynak eserlerde ve bugüne kadar —görebildiğimiz kadarı ile— Anadolu Selçukluları ve sultanları ile ilgili yapılmış olan araştırmalarda II. Kılıç Arslan ve ondan sonra gelen Anadolu Selçukluları sultanlarından hiç birinin İsfahan'dan yetiştiği veya oradan geldiğine dair en küçük bir kayıt ve işaret rastlanmamaktadır.

22 Sibî b. al-Cavzî, *Mirât al-zamân fi târîh al-a'yân*, Nşr. Ali Sevim, Ankara - 1971, s. 45, 100; *Câmi' at-tevârih*, II, 48-49; Mirza Bala, *İsfahan*, İ. A., V/2, 1069.

23 İbn al-Cavzî, *al-Muntazam*, Haydarâbâd, 1359, IX, 114; *al-Kâmil*, X, 325-345; *Müşâmarat al-ahbâr*, s. 27; *Câmiat-tevârih*, II, 39; *al-Bidâya*, XII, 158. Bu konuda etraflı bilgi için bk. *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 112-147.

24 Onun bu destânî şahsiyeti «Dânişmend-name» adlı kitapta (Manakubname) hikâye edilmiştir. Bu eser için bk. *Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları*, *Belleten*, VII, 425-430; M. Halil, *Dânişmendîler*, İ. A., III, 468; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 128-132.

yıttan onun Isfahan'dan geldiğini öğrenmiş oluyoruz²⁵. Prof. Zeki Velidi Togan bazı kayıtlara istinaden Gümüş-Tigin Ahmed Gazi'nin babası Buhara'lı bir bilgin (Dânişmend-i Buhârî) olduğunu tesbit ediyorlar²⁶. Öyle sanıyorum ki, Selçuklu ailesinin muallimi olan Dânişmend Taylu²⁷ Buhara'lı bile olsa, Selçuklu hanedanı Isfahan'a yerleşmeye başladıkları sırada²⁸ bu bilgin de Isfahan'a yerleşmiş ve burada Selçuklu hanedanına muallimlik görevine devam etmiştir. Bu bilgin zat Selçuklu ailesi ile akrabalık da te'sis etmiştir²⁹. Oğlu Gümüş-Tigin Ahmed Gazi de Isfahan'da babası yanında yetişmiş, bilgin (dânişmend) bir kişi olduğu için bir çok tarihçiler onu da Dânişmend veya Dânişmend Gazi diye anmışlardır³⁰. Kurduğu devletin de «Dânişmandiyye» adını alışı³¹ keyfiyetini, mensup olduğu ailenin bilgin (dânişmend) bir aile oluşunda aramalı. Kaşf al-'akaba'nin yazarı İlyas b. Ahmed (İbn al-Kemâl) sitayişle Isfahan'dan söz ederken, ilmin oradan (Isfahan'dan) diğer ülkelere yayıldığını söylemekle hem Dânişmend Oğlu ailesi sayesinde oranın bir ilim merkezi haline geldiğini ve gene bu ailenin Isfahan'dan gelmesi ile ilmin buralara (Anadolu'ya) yayıldığını, kendisinin de Isfahan'dan geldiğini ve ilmi oradan aldığını ve yaydığını imâ etmekte ve Isfahan'a hasret duyduğuna mânâlı bir şekilde işâret etmektedir.

Gümüş-Tigin Malik Ahmed Gazi Malatya'yı kuşattığı sırada şehir halkı içerisinde ve aynı yıl Malik Ahmed Gazi'nin elinde esir bulunan ve Niksar'da hapsedilen Antakya kontu Bohemond'u kurtarmaya gelen Haçlı orduları arasında şiddetli bir kıtlık başgösterdiği rivâyet edilir³². İşte Kaşf

25 Dânişmedlilerin menşei ve nesebi hakkında birbirini tutmayan çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu farklı görüşler için bk. Urfah Mateos, *Vekayi-namesi ve papaz Grigor'un Zeyli*, Ankara 1962, s. 204, 225; H. Mordtmann, *Dânişmandiyya, Dâiret al-ma'arif al-islâmiyya*, IX, 113-114; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 112-122. Bu farklı görüşlere yukarıda gördüğümüz kayıt sarahat vermiş oluyor.

26 Z. Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul-1970, s. 197. Krs. *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 114-115.

27 *al-Kâmîl*, X, 300; *al-Bidâye*, XII, 158; Müneccim-Başı, *Sahâif al-ahbâr*, trc Nedim E. F. İstanbul-1285 II, 575.

28 *Mir'at al-zamân*, s. 45, 100; *Câmi'at-tevârih*, II, 48-49; Giriş, s. 193; Isfahan, İ.A., V, 2, 1069.

29 *Abu'l-Farac Tarihi*, I, 331-332; *Kitâb al-'ibar*, III, 972; Giriş, s. 197; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 113-115.

30 Msl. bk. *Muşamarat al-ahbâr*, s. 27; Malik Ahmed Gazi'nin oğulları Muhammed ve İsmâ'il Gazi ise, İbn Dânişmend (Dânişmend'in oğlu) şeklinde anılmışlardır. Bk. *Abu'l-Farac Tarihi*, I, 331; *Kitâb al-'ibar*, V, 561; Giriş, s. 197.

31 *Muşamarat al-ahbâr*, s. 30; *Dâirat al-ma'arif al-islâmiyya*, IX, 113.

32 *al-Kâmîl*, X, 300; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 139-141. Urfah Mateos *Vekayi-namesi*, s. 204-205.

al-'akaba'nin yazarı, eserini sunduğu zatın meziyetlerinden söz ederken Malatya halkı ve Haçlı orduları arasında vukubulan bu kıtlık olayına : «Şahib-Kıran-ı 'Âlem'in varlığının simasının nuru belâ tufanını celbederek, bir şu kadar ülkeleri istilâ (ihata) etmesine vesile olduğu. Daha önce anlatıldı»³³ sözüyle işaret etmiş görülmüyor.

Gerçekten de 494 (1101) yılında vukubulan bu belâ tufanı (kıtlık) Dânişmend oğlu Malik Ahmed Gazi'ye zaferi kolaylaştırdığı gibi, Karadeniz sahillerine kadar kuzey Anadolu'yu ve Urfa'ya kadar Malatya havasını kazandırmıştır³⁴. Görüldüğü üzere eserde devrin olaylarına tetabuk eden kayıtların bulunuşu, hem eserin gerçekten Malik Ahmed Gazi'ye ithaf edildiği şeklindeki iddiamızı doğrulamakta ve hem eserin te'lif tarihini sınırlamamıza imkân vermektedir. Bu kayda göre eser, Malatya'nın fethin yılı olan 494 (1101) yılı ile³⁵ Malik Ahmed Gazi'nin vefat yılı olan 498 (1105) yılı³⁶ arasında te'lif edilmiş oluyor. Bu tarihi daha da daraltmak mümkündür. Çünkü yukarda gördüğümüz kayıta yazar bu kıtlık olayına işaret ederken, bunu daha önce anlatmış olduğunu söylüyor. Daha önce anlattığını belirttiği husus ise, elimizdeki eserinde geçmemektedir. Bundan da anlaşılıyor ki, yazar Malatya fethinden ve Haçlıların Amasya'daki mağlûbiyetlerinden sonra ve bu muharebeler sırasında cereyan eden olaylara —belki daha geniş olarak— yer verdiği bir başka eser te'lif etmiştir. *Kaşfu'l-'akaba*'yi de o eserden sonra kaleme almış olduğu açık olarak anlaşılmalıdır. Buna göre İbn al-Kamâl Kaşf al-'akaba'sini Malatya fethinden hiç olmazsa bir-iki sene sonra, yani Dânişmend oğlu Ahmed Gazi'nin vefatından bir-iki sene önce, belki de çok az önce yazmıştır.

Yukarda da belirttiğimiz gibi bazı tarihçilerin Malik Ahmed Gazi'ye bilgin (dânişmend) demiş olmaları, babasının da Selçuklu hanedanına muallimlik yapan dânişmend bir kişi oluşu³⁷ bize Malik Ahmed Gazi'nin de bilgin bir komutan olduğu kanaatini veriyor³⁸. Binâenaleyh bilgin ve fazıl kişileri kendisine celbedip, himayesine almış olması ve bilginlerin de

33 Fatih (Süleymaniye) Kütüphanesi, nr. 5426, yp. 250^a : ... پیش ازین گفته شد که

ضیاء سیای وجود صاحب قران عالم جذب طوفان بلا کرد تا محیط این قدر ممالک شد...

34 *al-Kâmil*, X, 300; *al-Bidâya*, XII, 157; *al-Muntazam*, IX, 114; *Amasya Tarihi*, II, 296; *Dâiratü'l-ma'ârifia'l-islâmiyya*, IX, 113-114; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 139-142. Urfalı Mateos *Vekayi-namesi*, s. 205.

35 *al-Kâmil*, X, 300; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 142, *Vekayi-name*, s. 204.

36 *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 146; *Vekayi-name*, s. 225.

37 *al-Kâmil*, X, 300; *al-Bidâya*, XII, 158; Giriş, s. 197; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 115.

38 Krs. Giriş, s. 197.

ona eserler ithaf etmiş olmaları umulur. İbn al-Kamāl de bu bilginlerden biridir. Kaşf al-'akaba'de bu husus şöyle ifade ediliyor: «O yüce zatı iltizam edenler çoğunlukla fazıl ve filozoflardır. Dünyanın dört bir yanında bilgin kişiler o Hazrete yöneldiler ve her biri ilim ve saadetlerini yaymaları (ortaya koymaları) miktarınca itibar gördüler ve onun kerem (cömertlik) denizinden kıldılar»³⁹.

Bu ifadelerden Malik Ahmed Gazi'nin fethettiği ülkede geniş bir kültür faaliyeti ve İslâmlaştırma gayreti içerisinde olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca eserin ilk olarak Anadolu'ya gelen yeni müslüman olmuş, Oğuz, boyuna mensup ve çeşitli bölgelerden gelen derviş türkmen geziler içerisinde⁴⁰ te'lif edildiği sonucuna varmamak mümkün değildir. Anadolu'da ilk kurulan ve Anadolu'yu fetheden devletler arasında bilhassa Dânişmend Oğulları devleti gazilik ruh ve şuru ile teessüs etmiştir. Sonradan Selçukiler tarafından ortadan kaldırılmış olmasına rağmen ilk kurulduğu bölge olan Amasya, Tokat Niksar ve civarı Osmanlılar zamanında da bu aslı karakterini muhafaza ediyordu⁴¹. İşte İlyās b. Aḥmed'in Malik Ahmed Gazi'ye «Şâhib-Kırân-ı 'Âlem» deyişi, onun bu gazilikruh ve şurunun lideri oluşu ile alakalıdır sanıyorum.

Bir başka yerde de şöyle deniyor: «Her kimi yükseltti ise o kimsenin şereflenip, ebedî saâdet bulması ve her kimi terkettiyse o kimsenin de terk edilmiş olarak ebedî şevkavette kalmış o eşsiz zât-ı pâkin hususiyeti cümlesindedir»⁴². Bu sözler de yukarıda arz etmeye çalıştığımız hususun bir başka ifadesidir.

39 Fatih Kütüphanesi, nr. 5426, yp. 250^a : ملازمان آن حضرت مملأ اغاب حکما و

فضلا اند و آزار اقطار عالم اهل عقول روی بدان حضرت نهاده اند و بر قدر علم و سعادت طالع هر یکی آب روی یافتند و از بحر کرم سیراب شدند .

40 F. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara - 1966, s. 157-166.

41 P. Wittek, *Ankara Bozgunundan İstanbul Zaptına, Belleten*, Ankara - 1943, VII, 582. Burada P. Wittek, Ankara bozgunundan sonra parçalanan Osmanlı devletinin birliğini yeniden te'sis içinde Amasya şehzadesi I. Mehmed'in muvaffakiyetini, onun on sene dağlık Amasya bölgesinde Dânişmend Oğullarından intikal eden millî şuur ve gazilik ruhu içerisinde yaşayıp, yeniden tav almış olması ile izah etmeye çalışır. Biz buna II. Kılıç Arslan devletini 11 oğlu arasında paylaştırdıktan sonra şehzadeler arasında meydana gelen mücadelede şehzadelerden Tokat ve Niksar emiri olan Rukn al-Din Süleyman Şah'ın (Kahir) Selçuki devletinin birliğini yeniden te'sis işini, Yavuz Sultan Selim'deki mücadele azminin de bu bölgede (Amasya'da şehzade iken) almış olduğu tav (o millî ruh ve şuur)'dan ileri geldiğini ilâve edeceğiz.

42 Fatih Kütüphanesi, nr. 5426, yp. 250^a : واز جلّه خصائص ذات پاک بی‌مال آنست که هر کرا برکشید برکشیده شد و سعادت ایدی یافت و هر کرا افکندد افکندد شد و در شقاوت مخلد ماند

Buraya kadar geçen kısımda Kaşf al-'aķaba'nin te'lif tarihini tesbite çalıştık. Şimdi de eserin nüshası ve muhteviyatı hakkında etraflı bilgi vermeye çalışacağız.

Nüshanın tavsifi :

Fatih Kütüphanesi (Süleymaniye), nr. 5426.

Orta basma şemseli, kenarı cedvelli, zencirekli, miklablı, kısmen kopuk şirazeli, meşin bir cilt içerisinde 558 yaprak, 24,5 x 17,5) cm dış, (19,2 x 2,14) cm iç ebadında olup, her sahifede tamamı bir elden çıkma 21 satır bozuk nesih yazı vardır. Mürekkebi soluk mor, söz başları, âyet ve hadisler kırmızı ile yazılı, kâğıt kalın ve hafif aharlıdır.

130^a'daki istinsah kaydından mecmuanın 17 Cemâzi'l-evvel 727 (18 Mart 1327) Pazartesi günü Şayh 'Alî b. Döst-i Höda al-Anķarî al-Gımârî al-Rifâî tarafından istinsah edildiği, 1^a'daki kayıttan da müstensihin bu mecmuayı şahsı için istinsah ettiğini öğreniyoruz.

Tanıtmaya çalıştığımız eser (Kaşf al-'aķaba) bu mecmuanın 244b-261a yapraklarında yer almış olup, 246a, 246b, 248a, 249b, 253a, 255a, 256b, 258a'da birer geometrik şekil, 250a, 251b, ve 252a'da ise birer şema vardır.

Baş : 244^b بسمه : الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على خير خلقه محمد
وآله .. اما بعد كلام چنداز اشارات عقلا و حکماء اوائل در فنون حکمت استنباط
کنیم رسیل اظهار بندگی بحضرت جلالت .

Son : 261^a اینست شرح عالم سفلی و بهشت و دوزخ و شرح نفوس ناطقه جهت
سطاهة حضرت اجلها الله و عظمها

Eserin muhteviyatı :

Yazar, eserine yazdığı önsözde, eserini sunduğu zata kulluğunu belirtmek ve iltifatına mazhar olmak maksadı ile eski feylezof ve bilginlerin sözlerinden bir kaç söz derc eyliyeceğini belirterek eserinin esas konusunu belirtiyor. Konunun 4 makaleden, makalelerin de fasıllardan meydana geleceğini ifade ediyor. Önsözde belirtildiği üzere eserin esas konusu felsefe (hikmet)'tir. Fakat yazar bazı metafizik düşünce ve görüşlerini astronomik gerçeklermiş gibi göstermek maksadiyle konuya giriş sadedinde coğ-

rafi ve astronomik bilgiler vermiştir. Kanaatimizce esere önem kazandıran husus da bu bölümde yer alan ve eserin yarısını işgal eden bu konulardır.

I. makale: 13 fasıldır.

1. Fasil: Âlemin (kâinat) küre şeklinde olduğu, yerin de (dünya) küre şeklinde olup, kâinâtın merkezinde olduğu ileri sürülmekte ve isbata çalışılmaktadır⁴³.

2. Fasil: Dünyanın yuvarlak olduğunun, ay tutulması olayının çeşitli bölgelerde farklı saatlerde görülmesi ile isbatı hakkındadır.

3. Fasil: Dünyanın 3/4'ünün su ile kaplı olduğu ve su yüzeyinin küre şeklinde olup, karaların denizden çıkış sebebi ise, güneşin cazibesi olduğu ileri sürülmektedir.

4. Fasil: Su küresini örten hava tabakası hakkında⁴⁴.

5. Fasil: Hava tabakasının da ateş ile kaplı olduğu hakkındadır⁴⁵.

6. Fasil: Dünyanın meskun ve gayrı meskun yerleri hakkındadır.

7. Fasil: Dünyanın yüzölçümü hakkındadır. Burada yazar Abbasi Halifesi Me'mûn (218/833) zamanında yapılan rasat sonucu dünya çevresinin 20400 mil olarak tesbit edildiğini kaydetmektedir⁴⁶. Buna göre iki

43 Bu görüş, eskiden beri astronomlar arasında mevcuttu ve yaygın bir kanaat olarak devam etmiştir. Msl. bk. *Rasâil İhvân al-Şafa*, Bayrût - 1376/1957, I, 162; al-Mas'ûdî, *Murûc al-Zahab*, Bayrût - 1385/1965, I, 101; Maqrîzî, *al-Hıyâf*, Lübnan - 1959, I, 15; 'Alî Kuşçî, *Risâla fî'l-hay'a*, Es'ad Ef. (Süleymaniye) Kütüphanesi, nr. 2023, yp. 108a; *Mu'cam al-buldân*, I, 16.

44 Maqdîsî'nin «Ahsan al-takâsîm»i ile (s. 58-62) uygunluk halinde olan bu konudaki görüşler için ileri sürülen deliller 'Abû Zayd al-Balî'nin (340/951) «al-Bad'u val-târîh»inde (I, 39-41) geçmektedir.

45 Hava tabakasının ateş ile kaplı olduğu görüşünü Yakût al-Hamavî de Muhammed b. Ahmed al-Hvârizmî'den (232/847) naklederek savunur. Bk. *Mu'cam al-buldân*, I, 17-18.

46 Yakût al-Hamavî «Mu'cam al-buldân»ında dünyanın şekli, çevresi ve yüzölçümü hakkında eskilerin görüşünü kaydederken al-Bîrûnî'nin (440/1048) görüşünü de tesbit etmiştir. al-Bîrûnî'ye göre, dünyanın çevresi 6300 fersah'tır. Fersah ise, bugünün ölçüsü ile 5763 metredir. Buna göre, dünyanın çevresi 36300 km. bulunur. Eskiler 1 fersahı 3 mil kabul etmişlerdir. (Bk. *Mu'cam al-buldân*, I, 35-36). Buna göre, 1 mil 1920 metredir. Bu hesaba göre, eserimizde dünyanın çevresi için verilen ölçünün —ki 20400 mil, yani 3 9168 km. dir— daha sıhhatli olduğu görülmektedir. Me'mun zamanında yapılan rasad (ölçüm)'in sonuçları için bk. *Murûc al-Zahab*, I, 102-103; *Nihâyat al-arab*, I, 208. Bu konularda etraflı ve karşılaştırmalı bilgi için bk. İ. Hakkı Akyol, *Arz. İ.A.*, I, 653-657.

meridyen arasındaki mesafenin de 56,3 mil olacağı hesabedilmektedir. Bu tarz hesaplamalarla dünyanın takribi yarıçapı, yüzölçümü v.s. kaydedilmektedir⁴⁷.

8. Fasil: Batlamyus'a göre dünyadaki iklim kuşakları ve bu kuşaklarda bulunan belde ve kavimler hakkındadır.

9. Fasil: İklim kuşaklarının boyutları ve gece ve gündüz farkının iklim kuşaklarındaki durumu hakkındadır.

10. Fasil: Gayrı meskun olan kuzey ve güney kutuplarda gece ve gündüz durumları ve iklim şartları hakkındadır.

11. Fasil: Dünyanın hareketsiz oluşunun (sukun) izah ve izbatı hakkındadır⁴⁸.

12. Fasil: Kâinatın ötesi (Hala)'nın boşluk olduğunu diyen kelimcilerin iddialarının reddi hakkındadır.

13. Fasil: Dünyanın iklim kuşaklarına göre taksimatı ve genel şekli hakkındadır.

II. Makale: Cennet ve Cehennem'in şekillerinin belirlenmesine dair olup, 2 fasıldır.

1. Fasil: Peygamberlerin şahadet ve ittifakları.

2. Fasil: Feylesofların görüş ve iddialarının izahı ve alemin genel şekli hakkındadır⁴⁹.

47 Bu rakamlar Mes'ûdî'nin Murûc al-Zahab'inde (I, 102-103). Nuvayrî'nin (733/1332) Nihâyat al-arab'inde (I, 208-209) Muḥammed b. 'Abd Allâh al-Anşârî'nin (718/1318) Mabâhic al-fikar ve manâhic al-'ibar'inden naklen verdiği rakamların aynıdır. Bu durum İbn al-Kamâl'in kendisinden önceki bilginlerden yaptığı nakillerin doğruluğunu göstermesi bakımından kayda değer.

48 İbn al-Kamâl'den önce al-Birûnî ve başkaları dünyanın dönmüyor olduğunu ileri sürmüş olmalarına rağmen (Bk. Z. Velidi Togan, al-Biruni ve Hareket-i arz, İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, I/1-4, 90-94) o bu konuda Batlamyus'a bağlı kalarak dünyanın döndüğünü kabul etmemiş ve bu iddiada bulunanların görüşlerini reddetmiştir. Batlamyus'un bu konudaki görüşü için bk. Murûc al-Zahab, I, 103-107. Şunu da belirtelim ki, yalnız İbn al-Kamâl değil genel olarak al-Birûnî'nin dünyanın döndüğü tezi müslüman astronomlar tarafından kabul edilmemiştir. Bk. The Legacy of İslam, s. 480.

49 Yukarıda belirtildiği gibi, eserimizin yazarı İbn al-Kamâl bazı metafizik meseleleri Astronomik gerçekler olarak telâkki etmektedir. Bu bakımdan eserinin II. Makale'sinde yazar, dünyayı çepeçevre kuşatan hava tabakasının yedi tabakadan oluşan bir ateş tabakası (Ateş seması) ile çevrildiğini, bunun da Peygamberlerin haber verdiği «Cehennem» olduğunu, gene Peygamberlerin haber verdiği «Cennet»in de Cehennem semasını çepeçevre kuşatan ve sekiz tabakadan meydana gelen sema (Cen-

III. Makale: Nefs-i natıkanın (İnsan ruhunun) mahiyetine dairdir. Burada feylesofların görüşleri karşılaştırılarak Aristo'nun fikri iltizam edilmektedir.

IV. Makale: Nefs-i natıkanın saadet ve şakaveti hakkındadır.

Eserin ilmî ve tarihî değeri :

«Kaşf al-'akaba'nın Anadolu'da te'lif edilen eserlerden bilinenlerin en eskisi olmak gibi bir öneminden başka ilmî ve tarihî pek büyük kıymeti haiz olduğunu belirtmiştik. Bu hususu maddeler halinde sunmamız gerekirse :

I. Her şeyden önce bu eser, Türkler Anadolu'ya geldikten sonra ancak VI (XII). asrın ikinci yarısından sonra ilim ile meşgul olup, eserler yazdıkları şeklindeki iddiaların doğru olmayıp⁵⁰, bilâkis Anadolu'da fütühat harekâtı devam ettiği sıralarda dahi bazı ilmî çalışmaların yapıldığını ve eserlerin yazıldığını göstermektedir. Kaşf al-'akaba'nın 494-498 (1101-1105)'de te'lif edilmiş olması bunu gösterdiği gibi, Malik Ahmed Gazi'den bahsederken «O yüce zâtı iltizam edenler çoğunlukla fazıl ve filozoflardır. Dünyanın her tarafından bilgin kişiler o hazrete yöneldiler ve her biri ilmini yayması miktarınca itibar görüp, o hazretin cömertlik denizinden kandılar.»⁵¹ derken de bu hususu sarih olarak açıklamış oluyor.

net seması) olduğunu ileri sürmektedir. III. ve IV. Makalelerde ise, insan ruhunun mahiyeti incelenmekte ve bedenden ayrıldıktan sonra kalıcı olan ruhların şakaveti (Cehennem'de kalışları) ve saadeti (Cennet'e yükselişleri) anlatılmaktadır. Bir nevi Peygamberimizin mi'raç hadisesinin Astronomik izahının yapılması gayretinden doğan bu tarz düşünüş ve anlayış, İslâm dünyasında hem bir seyr-i ruhanî, hem de bir edebî motif olmuştur, «Risâlat al-ğufrân»ında (nşr. R. Nicholson, Jras 1900-1902) bu edebî motifi en başarılı bir şekilde işleyen Abû'l-'Ala al-Ma'arrî'den (449/1057) 45-50 sene sonra İbn al-Kamâl de aynı temanın Astronomik bir izahını yapmaya çalışmış görünmektedir. Daha sonra İbn al-'Arabî (638/1242) «al-Futûhât al-makkiyya»sinde (Kâhira, 1293, III, 380-390) kendisi için ileri sürdüğü mi'raç olayında bu seyr-i ruhanî motifini işlemiştir. Avrupa'da da inikası görülen bu edebî tarz, İtalyan şair Dante'nin (721/1321) «İlahî Komedya»sına numune olmuştur. Bu konuda geniş bilgi için bk. George Sarton, *Introduction to the History of Science*, Baltimore, 1947, Vol. III, Part. 1, s. 489-490; Asin Palacios, *La Escatologie Mushumane en la Divina Comedia*, Madrid 1919; M. İkbâl, *Cauid-name* (Önsözü), nşr. A. Schimmel, Ankara 1958, s. 39-44; Nacîb al-'Akikî, *al-Mustaşrikûn*, Mısır 1965, II, 595-597.

50 *Türk Edebiyat Tarihi*, s. 246; *Anadolu'da Farsça Eserler, Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII, 94; *Anadolu Kütüphanelerinden Mühim Yazmalar, Tarih Vesikaları*, I, 163-164.

51 Fatih Kütüphanesi, nr. 5426, yp. 250a.

II. Danişmend Oğulları devletinin kurucusu olan Malik Ahmed Gazi'ye sunulmuş olduğunu tesbit ettiğimiz bu eserde, müellif eserin konusu dışında —örtülü de olsa— zamanın bazı olaylarına bir nebze değinmiş olması ve eserini sunduğu devlet adamından bir iki cümle ile bahsedivermesi, eseri çok karanlık kalan Danişmend Oğulları devletinin bilhassa kuruluş devri için birinci elden kaynak kılmakta ve bu konuda verilen bilgiler ise, en güvenilir bir mahiyet arz etmektedir.

III. Diğer önemli bir husus da şudur: Anadolu Selçukluları devrinin ilk zamanlarında sultan ve devlet adamlarının astronomi (nücum) ve coğrafyaya (hey'et) fazla ilgi duydukları ve zamanla tedricen bu ilginin azaldığı görülmektedir. Nitekim «*Akâid-i Ehl-i Sünnet*» adlı bir eser yazan 'Umar b. Muhammed b. 'Alî, eserinin önsözünde: «Diyâr-ı Rum'a geldim. İnsanların astronomiye (nücum) rağbet ettiklerini ve fakat diğer ilimlerden bîhaber olduklarını gördüm.»⁵² diyerek bu iddiayı doğrulamaktadır. İbn al-Asîr de Anadolu Selçukluları devletinin kurucusu Süleyman Şah'ın babası Kutlamış'tan bahsederken: «Tuhaf olan şu ki, bu Kutlamış Türk olmasına rağmen nücum ilmini (astronomi) çok iyi bildiği gibi kavimler ilmini de (beşerî coğrafya) biliyordu. Kendisinden sonra da oğulları bu ilimleri okuyup öğrenmeye ve öğretmeye devam ettiler.»⁵³ demek suretiyle bu iddiayı biraz daha vazih bir şekilde ifade etmektedir. Anadolu'da yazılan ilk eser olduğunu tesbit ettiğimiz Kaşî al-'akaba'nın de astronomiye dair oluşu, adları geçen bilginlerin görüşünü doğrulamakla beraber Anadolu Selçuklu devletinin kurucusu Süleyman Şah'ın dayısı olan Malik Ah-

52 Fatih Kütüphanesi, nr. 5426, yp. 182b.

53 *al-Kâmil*, X, 37. Esasen Büyük Selçuklu İmparatorluğu zamanında İslâm dünyasının büyük bir kısmına hükmeden bir ailenin (hanedan) fertlerinin zamanın şartları muvacehesinde bu ilimleri bilmelerinin önemi kavranmış olmalı ki, cihangir ailenin fertleri (şehzadeler) coğrafya, astronomi ve bu ilimlerle ilgili olan diğer ilimlerle mücehhez olarak yetiştirildikleri anlaşılmaktadır. Bu konuda bize ulaşan haberler çok az olmakla beraber Melikşah'ın bir rasathane kurduğunu ve bu rasathanede onun adına (Calâl al-Davla) nisbet edilerek adlandırılan «Takvim-i Calâlî» adında bir takvim tanzim edildiğini, bir çok astronom, coğrafyacı ve matematikçinin Türk sultanlarından himaye gördükleri ve bunun sonucu bir çok bilginlerin yetiştiği görülmektedir. Bu konuda etraflı bilgi için bk. Umar b. Sahlân, *Risala-i Sancariyya fi kâinat al-'unşuriyya*, Fatih Kütüphanesi, nr. 5426, yp. 197b - 198a; Müneccim-Başı, I, 535; Aydın Sayılı, *The Observatory in Islam*, Ankara - 1960, s. 160-166; Sürürî, *'Acâib al-garâib*, hususi kütüphanemdeki nüsha, yp. 50b; 'Abbâs al-'Azzâvî, *Ulamâ Riyâziyyât va'l-falak fi'l-'Irâk*, *Macallat Sûmar*, Bağdad - 1972, XXVIII, 220-221; P. Hitti, *Tarih-i Arab*, trc. Abû'l-Şasim Payanda, Tebriz - 1344, I, 481; Brockelmann, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi*, trc. N. Çağatay, Ankara - 1964, I, 163.

med Gazi'nin de Selçuklu ailesi gibi astronomi ve coğrafya ve bunun yanında metafizik konulara ilgi duyduğunu bu eserden öğreniyoruz.

Kılıç Arslan'ın (550-588/1155-1192) himayesine giren ve «*Kâmil al-ta'bir*» adlı eserini ona ithaf eden dilci, tabib ve astronom Hubays b. İbrâhîm al-Tiflîsî'nin de⁵⁴ astronomiye dair «*Madhal ilâ 'ilm al-nucûm*» ve «*Bayân al-nucûm*» adlarında iki eser yazmış olması⁵⁵ ve VII (XIII). asrın başlarında da gene bu konuda bazı eserlerin Anadolu'da yazılmış olması⁵⁶ Anadolu Selçuklularında görülen astronomi ve coğrafyaya duyulan ilginin bir müddet daha devam ettiğini gösterir.

IV. Ayrıca bu eser, Anadolu'nun fatihleri olan türkmen gaziler arasındaki ileri gelenler, yönetici ve komutanların İlm-i Hikmet (felsefe) yanında astronomi ve coğrafya ile de meşgul olduklarını ve bu konularda kendi çağlarına kıyasen yüksek bir düşünce plâtfomu içerisinde bulduklarını göstermekte ve bu konuda tek kaynak eser olmaktadır. Yukarıda da görüldüğü üzere dünyanın yuvarlak olduğu hakkında serdedilen delillerin mükemmelliği, ay ve güneş tutulmasının şekillerle izahı, kuzey ve güney kutuplara gidildikçe gece ve gündüz farkının büyüdüğü, kutuplarda ise, 6 ay gece, 6 ay gündüz olup, soğukluğun da en şiddetli olduğu, dünya çevresinin uzunluğu, yüzölçümü ve 1 derecelik meridyen arasındaki mesafe için verilen rakamların bugünkü ölçülere uygunluğu ve bu gibi daha pek çok konularda serdedilen fikirlere hayran olmamak mümkün değildir.

V. Hicrî 464 (1071) Malazgirt zaferinden sonra kitleler halinde Anadolu'ya gelip yerleşen Oğuz Türkleri ve gazilik ruh ve şuuru ile mücehhez dervişler tamamen göçebe olmayıp bu türkmen gaziler arasında yerleşik hayat sürmüş, tahsil görmüş, kültürlü (dânişmend) insanların bulunduğu muhakkaktır⁵⁷. Çünkü İran üzerinden Anadolu'ya gelen Oğuz aşiretleri bir süre —çadırları ile de olsa— buralarda ikamet ediyorlardı.

54 *Kaşf al-zunûn*, II, 1379-80. Burada Kâtib Çelebi'nin Tiflîsî'nin ölüm tarihi için verdiği 629 (1232) yılı tabii yanlıştır. Zira yukarıda geçtiği gibi 558 (1163)'de eser yazan bir zatın 629'a kadar yaşaması âdeten imkânsızdır. Oysa Brockelmann'ın (Suppl., I, 893) verdiği 600 (1203) tarihini de ihtiyatla karşılamak gerekir, sanıyorum. Bugüne kadar bu çok yönlü bilgin üzerinde hiçbir araştırma yapılmamıştır. Bu bakımdan kesin bir şey söyleme imkânına sahip değiliz.

55 İsmail Paşa, *Hadiyyat al-'arifin*, İstanbul - 1951, I, 263.

56 'Abbâs al-'Azzâvî, *Târîh 'ilm al-falak fî'l-'Irâk va'alâkâtuhu bi'l-aşkâr al-islâmiyya va'l-'arabiyya*, Bağdad - 1378/1958, s. 143-144.

57 Faruk Sümer, *Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi*, *Belleten*, Ankara - 1960, XXIV, 567-594.

Bu, âdetâ göçebeler için bir tahsil devresi oluyordu. Bu bakımdan Anadolu'ya ilk gelen gaziler, komutanlar ve Selçuk Oğulları İran kültürüne aşına idiler. Zaten bu göçlerin son derece düzenli bir şekilde cereyan etmesi ve yerli halklar içerisinde erimeksizin Anadolu'da yeni bir Türk medeniyetinin meydana getirilmesi gibi hususlar bu işlerin kültürlü ve yerleşik hayat görmüş insanlar tarafından organize edildiğini gösterir.

İşte bu yerleşik hayata alışık olan tüccar, komutan, bilgin ve ileri gelenler, Anadolu'ya geldikten sonra da şehir hayatını tercih ediyorlardı. Tanıttığımız eserin müellifi İbn al-Kamal İlyas b. Ahmed'in bir devlet adamı olduğuna ve Kayseri şehrinde yerleştiğine dair bir kaydın da bulunması bu görüşe örnek teşkil eder.

BİBLİYOGRAFYA

Abu'l-Ala al-Maarri, Risalat al-gufran, nşr. R. Nicholson, Jras, 1900-1902.
Abu'l-Farac, Gregory, Abu'l-Farac Tarihi, Trc. Ö. Rıza Doğrul, Ankara 1945-1950, I-II.

Abu Zayd al-Balhi, al-Bad'u val-Tarih, nşr. Cl. Huart, Paris, 1899-1916, I-III.

Ahmed Tevhid, Meskukât-i İslâmiyye, İstanbul, 1921, I-IV.

Aksarayi, Karim al-Din, Musamarat al-ahbar va musayarat al-ahyar, nşr. O. Turan, Ankara, 1944.

- Ali Kuşci, Risala fi'l-hay'a, Esad Ef. (Süleymaniye) Ktp. nr. 2023.
- Ateş, Ahmet, Anadolu Kütüphanelerinden Mühim Yazmalar, Tarih Vesikaları, İstanbul, 1955, I.
- » Hicri VI-VIII (XII-XIV). Asırlarda Anadolu'da Te'lif Edilen Farsça Eserler, Türkiyat Mecmuası, İstanbul, 1945, VII-VIII.
- al-Azzavi, Abbas, Tarih ilm al-falak fi'l-İrak ve alakatuhu bi'l-aktar al-İslamiyya, val-Arabiyya, Bağdad, 1378/1958.
- » Ulama riyaziyyat val-falak fi'l-İrak, Macallat Sumar, Bağdad, 1972.
- Brockelmann, C., İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi, Trc. N. Çağatay, Ankara, 1964, I.
- » Geshichte der Arabishen Litteratur, Leiden, 1943-1949, I-II.
- » Supplementbant, Leiden, 1937-1942, I-III.
- Dairat al-maarif al-islâmiyya, 1352 (Neşri devam etmektedir.), I-XV.
- Dimaşki, Ahmed b. Yusuf, Ahbar al-Duval va asar al-uval, Kayseri Rasid Ef. Ktp. nr. 917.
- Edhem, Halil, Kayseriye Şehri, İstanbul, 1934.
- Firuzabadi, Abu Tahir Muhammed, Tenvir al-mikbas min tafsir İbn Abbas, Mısır, 1370/1951.
- Hitti, Philip, Tarih-i Arab, Trc. Abu'l-Kasım Payende, Tabriz, 1344, I-II.
- Hüsameddin, Hüseyin, Amasya Tarihi, İstanbul, 1929-1932, I-IV.
- İbn al-Arabi, Muhyi'l-Din, al-Futuhât al-makkiya, Kahira, 1293, I-IV.
- İbn al-Asir, al-kamil fi'l-tarih, Bayrut, 1386/1966, I-XII.
- İbn Bibi, al-Avamir al-alaiya fi'l umür al-alaiya (Tıpkıbasım), nşr. A. Sadık Erzi, Ankara, 1956.
- İbn al-Cavzi, al-Muntazam, Haydarabad, 1359, V-IX.
- İbn Haldun, Kitab al-ibar, Bayrut, 1966-1968, I-VII.
- İbn al-Kasir, al-bidaya va'l-nihaya, Bayrut, 1966, I-XIV.
- » Tafsir al-Kur'an al-azim, Mısır (Tarihsiz), I-IV.

İbn al-Kamal, İlyas b. Ahmed, Kaşf al-akaba, Fatih (Süleymaniye) Ktp. nr. 5426.

İkbal, Muhammed, Cavidname, Trc. A. Schimmel, Ankara, 1958.

» Kulliyat-i aş'ar-i Farisi, nşr. A. Suruş, Tahran, 1343.

İslâm Ansiklopedisi, İslâm dünyası Tarih, Coğrafya, Etnoğrafya ve Bibliyografya lugatı, İstanbul, 1940-1976, I-XII.

İsmail Paşa, Bağdath, Hadiyat al-arifin, asma al-muallifin, nşr. R. Bilge ve İbnülemin M. Kemal, İstanbul, 1951-1953, I-II.

Kadı Ahmed, Nigidi, al-Valad al-şafik, Fatih (Süleymaniye) Ktp. nr. 4519.

Kâtip Çelebi, Kaşf al-zunun, nşr. Ş. Yaltkaya ve R. Bilge, İstanbul, 1941-194, I-II.

Kazvini, Hamd Allah, Tarih-i guzida, nşr. E. Browne, London, 1328/1910, I-II.

Köprülü, M. Fuat, Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları, Belleten, Ankara, 1943, VII.

» Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1928.

» Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara, 1966.

al-Makdisi, Ahsan al-takasim fi ma'rifat al-akalim, Leiden, 1906.

Makrizi, al-Hitat, Lubnan, 1959, I-II.

Mas'udi, Muruc al-zahab, Bayrut, 1385/1965, I-II.

» al-Tanbih al-aşraf, Bayrut, 1388/1968.

Mateos, Urfalı, Vekayi-name, Ankara, 1962.

Müneccimbaşı, Sahaif al-ahbar, Trc. Nedim Ef. İstanbul, 1285, I-IV.

Nacib al-Akiki, al-Mustaşrikin, Mısır, 1965, I-III.

Nafisi, Said, Tarih-i nazm u nasr der İran ve der zeban-i Farsi, Tahran, 1344, I-II.

Nuvayri, Nihayat al-arab, Kahira, 1374/1954, I-XXX.

Palacios, Asin, La Escatologie Muslumane en la Divina Comedia, Madrid, 1919.

Rasail İhvan al-safa, Bayrut, 1376/1957, I-II.

Raşid al-Din, Cami' al-tavarih, nşr. A. Ateş, Ankara, 1960, I-II.

Ritter, Helmuth, Philologika IX Der Islam, 1938.

Sadr al-Konavi, Ravzat al-kuttab ve hadikat al-albab, nşr. M.V. Sayyid Yunus, Tabriz, 1349.

Sarton, George, Introduction to the History of Science, Baltimore, 1927-1948, I-III.

Sayılı, Aydın, The Observatory in Islam, Ankara, 1960.

Sibt b. al-Cavzi, Mir'at al-zaman, nşr. A. Sevim, Ankara, 1971.

Sururi, Muslih al-Din, Acaib al-garaib, (Hususi Kütüphanemdeki Nüshası)

Sümer, Faruk, Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi, Belleten, Ankara, 1960, XXIV.

Tarih-i al-i Salçuk, Nşr. F. Nafiz Uzluk, Ankara, 1952.

Tabari, Carir, Cami' al-bayan, Mısır 1388/1968, I-XXX.

Tiflisi, Hubayş b. İbrahim, Kamil al-ta'bir, Konya Yusufaga Ktp. nr. 5478.

Togan, Zeki Velidi, el-Biruni ve Hareket-i Arz, İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, İstanbul, 1954, I/1-4.

» Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul, 1970.

Turan, Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971.

Umar b. Muhammed b. Ali, Akaid-i ahl-i sunnat, Fatih (Süleymaniye) Ktp. nr. 5426.

Umar b. Sahlan, Risala-i Sancariyya fi kainat al-unsuriyya, Fatih (Süleymaniye) Ktp. nr. 5426.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, Anadolu Beylikleri, Ankara, 1937.

- Vernet, Juan, *The Legacy of Islam*, Oxford, 1974.
- Wittek, Paul, *Ankara Bozgunundan İstanbul Zaptına*, Belleten, Ankara, 1943, VII.
- Yakut al-Hamavi, *Mu'cam al-buldan*, Bayrut, 1957-1968, I-V.

الحمد لله رب العالمين والذو الجلال والاسماء العظام...
 اجتمعوا في ايامهم...
 استمالوا...
 واستبسك...
 كمال...
 داشت...
 نسر...
 شكما...
 انه...
 شتر...
 كه...
 سياه...
 كه...
 وباب...
 دخل...
 هشت...
 كه...
 آنكه...
 خانه...
 الم...

دو

دروغ...
 با...
 هائ...
 مشا...
 بر...
 و...
 جم...
 ش...
 با...
 هم...
 هفت...
 عا...
 رسا...
 الب...
 كه...
 شده...
 انك...
 دای...
 ح...
 و...
 در...

245

Başlangıç : Vr. 244 b - 245 a

دور تمام که عالم منقسم است در این بعد از انهار یعنی از هر طرف
 دور دور یک جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف



فصل چهارم در بیان احوال و احوال در این عالم
 و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف

از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف
 دور دور جنس می باشد و اینها را از هر دو طرف منقسم است از هر دو طرف

و غیر نایم و غیر نرگستان که عیان است شمال غربی آن است
 بمطابق بیوسه بنه بعضی گویند که از پنج و غیر بقید اطراف اطاق
 شد چون از هر اربع سلکون بگروفتن اربعه مکان از آن و چون
 آن غیر خوشتر و تل دریا مانده و اگر بسطک زمین در آن جلا شود
 و نفا بر سر اندازد در این ربع هفتاد و یک حصص است
 تقسیم اقالیم برای مطالعه و چون تقسیم که خط استوا
 در تقسیم یعنی شمالی و بعضی جنوبی را ربع که سلکون در نصف
 شمال است این معنای خط استوا بیشتر در آن تقسیم است هر قسمی
 از وی تابعی طوطی را از خط استوا بشمارد و معنی خط استوا
 در این ربع و نیز در این اقالیم اولی است که جگه در این اقالیم
 در این تقسیم اقالیم مختلفه و بعضی سلکون یا راسته اقالیم
 که از آن عندالبحر و است و ساقان و یکی در خط جنوبی است
 سوزی خط استوا است و این است هر وقت که زمین در آن و سلکون
 در شمال است و یکبار آن شده و بجانب شمال و ربع اقالیم هفتم
 بود در این اقالیم و یکی در شمال و جنوب و ربع اقالیم اولی
 بود قبول صورتی است و باشد و چون اقالیم اولی در آن
 چهار اقالیم است که در آن در خط استوا و اقلیم اولی در آن
 هفتم و شمالی است و در آن در خط استوا و اقلیم اولی در آن
 اقالیم ششم که در آن در خط استوا و اقلیم اولی در آن
 در آن در خط استوا و اقلیم اولی در آن در خط استوا و اقلیم
 فصلی است که در آن در خط استوا و اقلیم اولی در آن

و خط

و خط استوا از اقالیم هر سرداشته اند و علوم در عالم از آن است
 گذشته از آن ربع که سردی از این است و علم هر چه که در خط
 عقل محض است و در این ربع و ربع الله است و از آن علم و عیان
 بدان اقالیم و شهرهای عراق است و از اقالیم و ربع سلکون
 عراق در وسط است و قلبه عراق و حوض است و از آن علم و عیان
 و بسط جلاها که در آن مال صاحبی از آن رسد و الله بولنه از آن
 حوضی عالمی شده که تمام است و در آن و شمار و در آن و در آن
 و بعد از حاجی اعظم اعظم الله شانه شریفی است و بیرون از آن
 که اقامت جاذب در آن و در آن که از زمین در آن و در آن و در آن
 هم چنین است و در آن بسیار و در آن صاحب عراق از آن و در آن
 بلا که در آن خط استوا و در آن که از آن جمله حاصل است و در آن
 که در آن اقالیم هر که را که کشید بر کشیده شده
 سعادت و بلی کی یافت و هر که را که کشید بر کشیده شده
 و در آن در آن علم و در آن که از آن علم و در آن که از آن علم
 که در آن از آن علم و در آن که از آن علم و در آن که از آن علم
 تمام است و فصلی در آن و در آن اقالیم و در آن
 شبهه در آن و در آن و در آن و در آن و در آن و در آن
 بود و است و در آن و در آن و در آن و در آن و در آن

250

دو صد و پنجاه و سه	انج و چهل و نه	شصت و نه	هشتاد و نه
انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه
انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه
انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه

و فصل در آن اندر طوطی و مرغ و پرنده و سگ و گاو و اسب و کبوتر
 که طوطی از آن بر سر سینه است و مرغ و پرنده و سگ و گاو و اسب و کبوتر
 و مرغ و پرنده و سگ و گاو و اسب و کبوتر و مرغ و پرنده و سگ و گاو و اسب و کبوتر
 که مرغ و پرنده و سگ و گاو و اسب و کبوتر و مرغ و پرنده و سگ و گاو و اسب و کبوتر
 که اسب و کبوتر و مرغ و پرنده و سگ و گاو و اسب و کبوتر و مرغ و پرنده و سگ و گاو و اسب و کبوتر

251

انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه
انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه
انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه
انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه	انج و چهل و نه

Vr. 250 b - 251 a

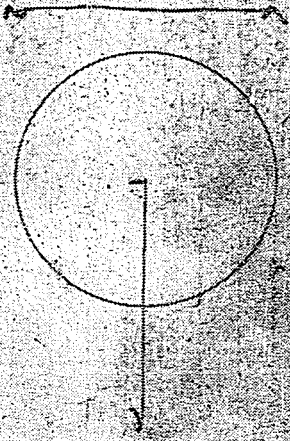
درج است و در احوال بیمار نیست یا معده بود و در روزی که معده نکند فطانت
 حال است و مرض مستحق و فشر و ضعیف است تمام سلام است که در روز
 بکرت کمالی نقلی نکتد البروج در وسط نصف النهار از این دو و در روز
 منطبق باشد یا نحو از آن و در اینجه که منطبق البروج و در آن روز
 در روز دهم بهیچ واسطه در نصف النهار بود و آنکه قطب استعدا المر
 در مشرق مغرب بود و در نقطه انقلاب نیز در شمال و جنوب بود
 قطب استعدا المر بود که کمال انقلاب در نصف النهار و نصف مغرب
 بالمشرب الازواج در منتهی حوزها نصف منطبق البروج از استعدا
 مشرق بود و در طالع استعدا المر از اول استعدا المر و جنوب مغرب بود
 و قطب استعدا المر بود که تمام ساعات در این حوزها در این نقطه
 انقلاب استعدا المر بود که کمال استعدا المر در شمال استعدا المر از
 انق برقع شود و استعدا المر شدت و شدت درج عانت طولی را
 ماه بود و در انقضای آن ما نصف و تمامان طالع بود و در آن روز
 طالع استعدا المر بود که در این حوزها در این حوزها در این حوزها
 بود و در مشرق مغرب و در مشرق مغرب و در مشرق مغرب
 در ماه استعدا المر بود که در اول استعدا المر و در اول استعدا المر
 طالع استعدا المر بود که در اول استعدا المر و در اول استعدا المر
 در مشرق مغرب و در مشرق مغرب و در مشرق مغرب
 در مشرق مغرب و در مشرق مغرب و در مشرق مغرب

تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار
تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار
تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار
تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار
تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار
تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار
تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار	تجدد النهار

در هر روز نصف النهار در اول استعدا المر و در اول استعدا المر
 در هر روز نصف النهار در اول استعدا المر و در اول استعدا المر
 در هر روز نصف النهار در اول استعدا المر و در اول استعدا المر
 در هر روز نصف النهار در اول استعدا المر و در اول استعدا المر
 در هر روز نصف النهار در اول استعدا المر و در اول استعدا المر
 در هر روز نصف النهار در اول استعدا المر و در اول استعدا المر
 در هر روز نصف النهار در اول استعدا المر و در اول استعدا المر
 در هر روز نصف النهار در اول استعدا المر و در اول استعدا المر
 در هر روز نصف النهار در اول استعدا المر و در اول استعدا المر
 در هر روز نصف النهار در اول استعدا المر و در اول استعدا المر

Vf. 251 b - 252 a

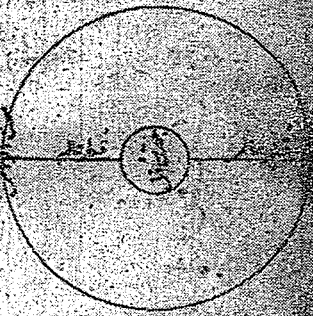
بعد از آنکه از نقطه آ که نقطه همه ابرو پدید آید محل از در خارج در اول
 بالا و از این موضع است که از کندی در او است که متناسق بود بصورت
 در او را که در او است تا تمامه را در او تمامه خطی عرض چشم
 بالا باشد نقطه آ که در او است که در او است که در او است که در او است
 از مرکز ابرو تا به خط نقطه آ که در او است که در او است که در او است
 چون نقطه آ که در او است که در او است که در او است که در او است
 نقطه آ که در او است که در او است که در او است که در او است که در او است
 بصورت این را تا به خط نقطه آ که در او است که در او است که در او است
 در او است که در او است که در او است که در او است که در او است که در او است
 افلاطون و متکلمان از اصول ذی این گفتند که مکالمات ابعاد و متساوات
 الا یعنی هر صورتی که در او است که در او است که در او است که در او است



و چون با این روش و روشی شمال قطب را در جانب جنوبی از خط و چون
 شروع می شود از خط و قطب را در جانب شمال قطب در کمان و در وقت
 قطب است شمال و جنوبی شود از خط و از قطب را بعد از ابعاد و قطب
 حرمان می بسیار است که شرح و صمیم اطباء و از هر خطی که در
 با در هم اندر شرح و صمیم کونین در وسط ابعاد و از هر خطی که در
 که زمین در وقت و از هر خطی که در او است که در او است که در او است
 عمل و در او است که در او است که در او است که در او است که در او است
 ابعاد و از هر خطی که در او است که در او است که در او است که در او است
 عالمی است که در او است که در او است که در او است که در او است که در او است
 از هر خطی که در او است که در او است که در او است که در او است که در او است
 و از هر خطی که در او است که در او است که در او است که در او است که در او است
 متساوی و بعضی از متکلمان از اصول گفتند که ابعاد و متساوات
 متساوی و بعضی از متکلمان از اصول گفتند که ابعاد و متساوات
 که نقطه عرض چشم تمامه و از هر خطی که در او است که در او است
 از ابعاد و از هر خطی که در او است که در او است که در او است که در او است
 بعد از هر خطی که در او است که در او است که در او است که در او است
 متساوی و بعضی از متکلمان از اصول گفتند که ابعاد و متساوات
 متساوی و بعضی از متکلمان از اصول گفتند که ابعاد و متساوات
 که نقطه عرض چشم تمامه و از هر خطی که در او است که در او است
 از ابعاد و از هر خطی که در او است که در او است که در او است که در او است
 بعد از هر خطی که در او است که در او است که در او است که در او است

زمانه و همه واحده دور کند با زمین یعنی شکر و در وقت
 از نظر هر چه می بینیم که هر ششای هر دو یک در یکند و نسبت
 با هم فلکی از یک است سر به سر نیست اگر تفاوت سر زمین در
 اجرام گوییم بهتر بود و بنویس که اگر تفاوت سر زمین در
 زمین ششست می شود یعنی از حرکت تحت تاثیر است و هر چه
 برضا و قبول و امر است فلک ششست و حال برای زمین است
 می کند اگر زمین یک است از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 و نیز در زمین یک در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 زیرا که فلک یک است و هر چه ششست و هر چه ششست
 هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 زیرا که زمین یک است از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 و هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 استدلال بسیار است زیرا که اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 البته هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 یعنی هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام

شکل آن که در حالت است که هر چه در جهت اولی از اجرام
 جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 و از هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 یک است هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 همانا که هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 خارج از جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 ششست هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 نسبتاً هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام
 هر چه در جهت اولی از اجرام آرزو در جهت اولی از اجرام



در کتاب

در روزی باین گذشت زیرا که محیط امتداد آن در دو جانب دنیا
در آن روزها اعمال رسیده است و حیات محیط دوری است
بر هر حال که در محیط حیات که در سوخته است محیط گرمی
انتظیم و با آن در مثل غلظت که در حلالی از این مایه است
اتحاد و بی از هر مثل غلظت را از آنکه در احوال از این مایه
اینها از این مایه است و حقیقت اینها است که اگر بهشت
محروم باشد یا در روز غایت باشد یا در روز اول و در روز
عمالت از این که عالی را از اشتغال از مصلوب و صحیح حالست
معلوب است و از محیط منتهای است که در وقت در روز حیات
باید که از هر حادها که در این مایه است و در فسخ از اجسام
عالی باشند و خارج بیست نکند که در آن روز که در مصلوب میزود
به مصلوب به بزم میزود که در آن روز که در مصلوب میزود
در وقت غایت غایت در این روز که در آن روز که در مصلوب میزود
مخبر است از این روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
بیمار است از این روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
خاکه زمین در مرکز آن است از هر مصلوب که در آن روز که در مصلوب میزود
خاکه از این روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
پاره شده است و بیست است از این روز که در آن روز که در مصلوب میزود
مخلوط در مصلوب است و بیست است از این روز که در آن روز که در مصلوب میزود
از هر مصلوب که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود

عالی است که مرکز آن در روز غایت است و در آن روز که در مصلوب میزود
در روز غایت است که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
عقلی است که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
در روز غایت است که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
در روز غایت است که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
بهر هر مصلوب که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
در روز غایت است که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
بهر هر مصلوب که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
در روز غایت است که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
بهر هر مصلوب که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
در روز غایت است که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
بهر هر مصلوب که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
در روز غایت است که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
بهر هر مصلوب که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
در روز غایت است که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
بهر هر مصلوب که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
در روز غایت است که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود
بهر هر مصلوب که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در مصلوب میزود

Pr. 256 b - 257 a

الروح از حرور و غضبها آفتاب است در روح شعور که او در اعصاب
و عروق بنشیند و در وقت نوم بر سر همه اوست و او را روح انزالی و نوری
الروح خسته از روح غایب است در راه شرابان منتش نشناخته و در بار
دوسم روح نفسانیست و مخلوق وسط او از نور بنور و تنگ آن در بر
چون خیمه است این نوریست روح تمام شود و از نور بنور در شرفی از ان بیخ
اما غم از نور روح جوهری که در جبهه جسم در بر همه است و در داخل بدن
و نه خارج از وی که اجوه هر یک در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
طایر است معانی و در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
چون مست که در راه شرفی هر یک در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
در مست که در راه شرفی هر یک در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
تابندگی از که در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
نقدی از طایفه قدیمه و از آن نور بنور و از طایفه الامیر است که از ان نور
مجد است بر هوالی خود نور تصویر است که در وقت در وقت در وقت در وقت
سپاس عیال است که یکی از کشف در راه ان نور بنور در وقت در وقت در وقت
بنور و از هر یک از طایفه نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
مخلوق است که از هر یک از طایفه نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت
انما عیال در راه ان نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
نور از که در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت

260

باشند و ایشان را بشناختن بعضی از اینها در وقت در وقت در وقت در وقت
ناطقه غم نشدند بر هوالی که از ان نور بنور در وقت در وقت در وقت
ناطقه است که هر یک از طایفه در راه ان نور بنور در وقت در وقت در وقت
برهمنی از ان نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
شور و نور است که از ان نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
عقالی است که از ان نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
مخلوق است که از ان نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
فقالی است که در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
و بعضی است که در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
تا به راه ان نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
میسنوی و در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
چون غم از ان نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
مخلوق است که از ان نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
کنند که در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت
نور بنور در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت در وقت

Vr. 259 b - 260 a

